

ცოტა რამ ხელოვნების შესახებ

ამბობენ, ხელოვნებამ სინამდვილე უნდა გამოჰსახოს და იგი უნდა ემსახუროდეს და ექვემდებარებოდეს ამ სინამდვილეს. რამდენიმედ მართალია ეს აზრი. ხელოვნება მართლაცდა ჰსახავს სინამდვილეს, ხოლო მის მიერ დასახული სინამდვილე არასოდეს არ არის ფოტოგრაფიული ასლი რეალურ სინამდვილისა. ხელოვნება რასაკვირველია, ემსახურება სინამდვილეს, ცხოვრებას, მაგრამ ეს სამსახური არ არის ძალდატანებითი, შეცნობილი, არამედ შეუმცნობელი და თავისუფალი.

როგორც ჩვენი ცოდნა სინამდვილისა არ არის ის, რაც არის თვით სინამდვილე, არამედ ჩვენი წარმოდგენა სინამდვილისა, მით უმეტესად ხელოვნება არასოდეს არ არის მართოდ ის, რაც არის სინამდვილე, არამედ ზედ-მეტი რამ, რაც სინამდვილეში არ არის. და რაკი ხელოვნება ზედ-მეტია, ვიდრე სინამდვილე, ამიტომ ადვილად მისახვედრია ის, თუ ხშირად რატომ სცილდება ხელოვნება ემპირიულ მოვლენათა ფარგალს და რატომ სცდილობს ესთეტიურის ხილვის საშუალებით დაგვანახვოს ის, რაც სინამდვილეში არ არის.

ხელოვნების განსაზღვრის დროს ერთი დარგი ხელოვნებისა კი არ უნდა გვქონდეს მხედველობაში, არამედ ესთეტიურის შემოქმედების ყოველი დარგი - პოეზია, მხატვრობა, პლასტიკა და მუსიკა. სიტყვა, ფერადები, მარმარილო და ხმიანობა - ყოველივე ეს იარაღია ესთეტიურის შემოქმედებისა. ამის მიხედვით ზოგი დარგი ხელოვნებისა, ასე ვთქვათ ხორცშესხმულია, როგორც არის, მაგალითად პლასტიკა. ზოგი დარგი კი სრულიად მოკლებულია ამ ხორცშესხმულებას, როგორც არის მუსიკა. და თუ პლასტიკის შესახებ კიდევ ითქმის, რომ იგი სინამდვილის გამომხატველია, მუსიკას ამ განსაზღვრით ვერ მიუდგებით, რადგან იგი სულიერი განწყობილების, ადამიანის გუნების ზრახვაა. ეს ზრახვა და სულიერი განწყობილება შეიძლება იყოს გამოწვეული სინამდვილის ხილვით და განცდით, ხოლო შეიძლება არ იყოს, რადგან მუსიკალური გამოსახვა სიყვარულისა და რელიგიური აღფრთოვანებისა უკვე ჰკარგავს კავშირს კონკრეტულ სინამდვილესთან. მუსიკა ხელოვნების ერთი იმ დარგთაგანია, რომელსაც ვერ მიუდგებით ნატურალისტურის საზომით. მიუწვდომელი დარჩება თქვენთვის ვაგნერი, ბეთხოვენი და ყოველი სხვა დიდი კომპოზიტორი, უტილიტარულ - ნატურალისტურ მოთხოვნათა დაკმაყოფილება რომ მოსთხოვოთ მუსიკას. რაც შეეხება ცეკვას, თამაშს და რითმულ რხევის საშუალებით ესთეტიური სიამოვნების აღძვრას - იგი ხომ სრულიად

გაუგებარი დარჩება თქვენთვის. თუ ნატურალისტური საზომი მუსიკალურ შემოქმედებას ვერ საზღვრავს, მაშასადამე, ხელოვნების დეფინიციისათვის საჭიროა უფრო ფართო მცნება, ვიდრე მცნება სინამდვილისა და ამ სინამდვილის სამსახურისა.

ამ მხრიდან რომ შევხედოთ საგანს, სწორედ რომ გაჰკვირდებით, როდესაც გაიხსენებთ ჩვენს საზოგადოებაში და მწერლობაში გამეფებულ უტილიტარულ აზრებს ხელოვნების შესახებ. ამ უტილიტარულ ფილოსოფიის მთავარი დებულება ის არის, რომ ხელოვნება უნდა ემსახუროს ადამიანს მის ბრძოლაში მოქალაქეობრივ და სოციალურ-პოლიტიკურ ასპარეზზე. თუ ხელოვნება ბრძოლისაკენ არ იწვევს ადამიანს, თუ იგი მაშვრალთ და დაჩაგრულთ არ იცავს, თუ იგი არ ლაპარაკობს იაფასიან სადგომების და რვა საათიანი სამუშაო დღის შესახებ, თუ ყველა ეს არ ისახება ხელოვნებაში, იგი სუსტია, უვარგისი და მას არავითარი ფასი არ აქვს. ამბობენ, ხელოვნება უსათუოდ დროსა და სივრცეში უნდა ტრიალებდეს და მისი აზრი ყოველთვის უნდა იყოს ადამიანის მოქალაქეობრივი და სოციალურ-პოლიტიკური ბედნიერებაო.

თქმა არ უნდა, რომ ხელოვნებას მდიდარი მასალა აქვს თავის შემოქმედებისთვის დროსა და სივრცის ფარგალში, და რომ ადამიანის ტანჯვაც ღირსია ამ შემოქმედების ყურადღებისა, მაგრამ მომწყვდევა ხელოვნურ შემოქმედებისა ამ ფარგალში - აღიარებაა იმ თავ-მომწონე და ბრმა შეხედულებისა, ვითომ ადამიანის სიცოცხლეში უკვე ყოველივე გაზომილი და ცნობილია, რომ ფაქტებისა და ხელშესახებ საგანთა გარდა აღარაფერია ამ ქვეყნად, რომ ის, რასაც თვალი ხედავს დროსა და სივრცეში, არის ერთად-ერთი და უკანასკნელი სინამდვილე, მომწყვდეული საზღვრებში, მოკვეცილი და ვიწრო სარეცელში ჩამჯდარი. აღიარება ამ აზრისა - ხელის აღება იქნება ადამიანის სულიერ შემოქმედებაზე, რომელიც სინამდვილესთან შედარებით გაცილებით უფრო მდიდარია თავისი შინაარსით. ეს იქნება სიკვდილი იმ სულიერი შემოქმედების, რომელსაც მარტო ის არ ასულდგმულებს რაც უკვე გაზომილი და ცნობილია, არამედ, ისიც რაც უცნობი და გაუზომავია. მოაცილეთ სიცოცხლეს საიდუმლოება და იგი გახდება უფერული, მქრალი, მოსაწყენი და უაზრო. დაამწყვდიეთ ხელოვნება „საგანთა სამეფოში“, აუკრძალეთ მას საიდუმლოების ჭვრეტა და ხილვა, იგი მკვდარი გახდება და თავის სიკვდილთან ერთად მოჰკლავს პოეზიასა და ოცნებას. ოცნება სინამდვილე არ არის და თუ გინდათ რომ ხელოვნება უსათუოდ სინამდვილე იყოს, ოცნების ფრთებიც უნდა მოაჭრათ ხელოვნებას და მაშინ იგი სამზარეულოში მომზადებული ბოზბაში იქნება და არა ესთეტიური შემოქმედება.

მოუარეთ ახლა საგანს სხვა მხრიდან, დააკვირდით ესთეტიური შემოქმედების პროცესს და თქვენ აღმოაჩენთ, თქვენდა განსაკვიფრებლად, რომ ეს პროცესი სულიერ სიცოცხლის უუღრმესი მოვლენაა, რომლის განმარტება და ახსნა არც ისე ადვილი საქმეა. თავდაპირველად, ამკარაა, რომ ესთეტიურ შემოქმედებას თავისი განსაზღვრული კანონი აქვს, რომელსაც იგი ექვემდებარება და რომლის შეცვლა და გარდაქმნა ჩვენს ხელთ არ არის. დააკვირდით ეგრეთ წოდებულ სალიტერატურო ტიპების შექმნის პროცესს. რა არის ტიპი? სინამდვილეში არსებული პიროვნება? არასოდეს. სინამდვილეში თქვენ ვერ ჰპოვებთ სალიტერატურო ტიპის არც ერთ იდენტურ პიროვნებას, კოპიოს. ხელოვანი შემოქმედის ძალით თავის სალიტერატურო ტიპის პიროვნებაში აგროვებს იმას, რაც, უმეტეს შემთხვევაში სხვა და სხვა ადამიანთა თვისებებს შეადგენს. გ. ერისთავის „ძუნწი“ ამ მწერლის პოეტური შემოქმედების ნაყოფია და არა ფოტოგრაფიული სურათი ძუნწი ადამიანისა. მწერლის „ძუნწი“ იმიტომ ახდენს შთაბეჭდილებას, რომ ამ პიროვნებაში პოეტმა შეაგროვა, განამტკიცა, განავითარა, გარდაქმნა გაფანტული თვისებები კონკრეტულად არსებული ძუნწი ადამიანებისა. აქ სინამდვილე მხოლოდ სტიმულია, იმპულსია შემოქმედებითი ნიჭისათვის, თვით შემოქმედების ნაყოფი კი იდეალისტური წყაროდან მომდინარეობს. იგი უფრო „სიმბოლოა“ ვიდრე „საგანი“.

ასე რომ, ამ აზრის მიხედვით, თვით რეალისტური მიმართულების ნაწარმოები თავისი შემოქმედებითი შინაარსის მხრივ სიმბოლურია და იგი არასოდეს არ არის მარტო ის, რაც არსებობს სინამდვილეში. და თუ ეს ითქმის რეალისტური ხასიათის ნაწარმოებთა თაობაზე, რაღა უნდა ვთქვათ იმ ნაწარმოებისა, რომელსაც ხელ-შესახებ საგანთა გამოსახვა კი არ დაუსახავს მიზნად, არამედ სულიერ სიცოცხლის უხილავ და რთულ განცდათა. ან იქნება სთქვათ ხელოვნება არ უნდა მიეკაროს ამ სათუთ საგანს, მისი სარბიელი მარტოდენ გარეგანი ყოფა-ცხოვრებააო? სწორედ ამ აზრების ქადაგებას შეუდგა ზოგიერთი ჩვენი ლექტორი, დაშინებულ ქართულ ლიტერატურისათვის იმ უჩვევ ჰანგებით, რომელთაც აჟღერებენ ახალგაზრდა პოეტები. მაგრამ ამ ნიადაგზე დამკვიდრება გამოიწვევს მარტოდენ სიკვდილს ხელოვნებისას.

ჩემის აზრით, ახალგაზრდა პოეტების შესახებ, ერთი-ორი კაცის გარდა, ლაპარაკი ნაადრევია. ლექსები გაფანტული აქვთ გაზეთებში. არ არის ჯერ მათ ნაწარმოების კრებული, რომ გულდასმით წაიკითხოთ და დაინახოთ, ვისთანა გაქვთ საქმე, მაგრამ თუ ჩვენი ახალგაზრდა პოეტების წინააღმდეგ გალაშქრებას მხოლოდ ის აზრი აქვს, რომ ზოგიერთ ჩვენებურ ლექტორს აფიქრებს და აშინებს ირაციონალური ხასიათის მოტივების დამკვიდრება ლიტერატურაში; არ შეიძლება არ

აღვნიშნოთ ის, რომ ჩვენი „კრიტიკოსები“ ამ შემთხვევაში ცუდ სამსახურს უწევენ არა მარტო ჩვენს სალირიკო პოეზიოს გაფურჩქვნას, არამედ ჩვენს სულიერ გამდიდრების საქმესაც. უტილიტარიზმის გამეფება ხელოვნებაში ხშირად სულიერ უმოძრაობის გამეფებას მოასწავებს. ჩვენი პოეტების სულიერი კულტურა დიდი არ არის, მაგრამ თუ, ვიმეორებ, ამ უტილიტარიზმის ტრფიალების ძალუთ ეომებიან დღეს იმ ორიოდე პოეტსაც კი, ვინც იგრძნო ტრაგიკული ხასიათი სიცოცხლისა და ვინც ცდილობს პოეტური ფორმა მისცეს თავის ახლად შეძენილ და მოპოვებულ სულის განცდას, ის ხელს ვერ შეუწყობს რომანიულ, დრამატიულ და საეპიკო ნაწარმოების აღორძინებას ჩვენს მწერლობაში.

ყველა აქედან მკითხველმა ის აზრი არ უნდა გამოიტანოს, ვითომ ხელოვნებამ ზურგი უნდა უბრუნოს სიცოცხლეს და სინამდვილეს და ვითომ მისი ერთად-ერთი სამოქმედო ასპარეზი ირაციონალური ხასიათის სამეფოა. თუ ზოგიერთი პოეტი ამას სჯერდება, ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, ვითომ ხელოვნება ისაზღვრებოდეს ამ მოტივებით. ეგრედ წოდებული ყოფა-ცხოვრება, ადამიანთა შორის არსებული კონკრეტული განწყობილებანი, საგანი და „საგანთა სამეფო“, პლასტიკა საგნისა და მოვლენისა, ხორცი და ნივთი, ყოველთვის უნდა იყოს საფუძველი არა მარტო ხელოვნების შემოქმედებისა, არამედ ადამიანის სულის ყოველნაირ შემოქმედებისა. რელიგიის კონსტრუქცია შეუძლებელია თქვენთვის, თუ ასე თუ ისე არ გამოსახეთ თქვენი განწყობილება ცხოვრებასთან, საგნებთან, მიწასთან, ხორცთან. რელიგიამ შეიძლება უარჰყოს მიწა და ხორცი, მაგრამ გულ-გრილად ვერ დადგება ამ მიწისა და ხორცის წინაშე. „საიმქვეყნოს“ ყოველთვის „საამქვეყნოს“ უვარგისობა ედება საფუძვლად. და თუ აქ რელიგიურ სფერაში მოსჩანს კავშირი ორ, თითქოს მოპირდაპირე სამეუფოსი, იგი კავშირი აუცილებელი ხდება იქ, სადაც თვით სულიერი შემოქმედება ხორციელობაში ასე მკვიდრად არის გადახლართული.

თუ ტონიკურ ხასიათის ესთეტიურ შემოქმედებას „ხორცთან“ და „ნახაზთან“ შორეული დამოკიდებულება არ აქვს, იგი არ ითქმის პლასტიკაზე, მხატვრობასა და სკულპტურაზე, სადაც „ნახაზი“ (рисунок) ე. ი. რეალურად არსებულ საგანთა ფორმა და გამოსახულობა უნდა იყოს დაცული. მეტაფიზიკურ და ირაციონალურ სულიერ განწყობილების დასხვისათვის სრულიად არ არის საჭირო „ნახაზის“ დამახინჯება და ყოფა-ცხოვრებასთან კავშირის გაწყვეტა. პირ-იქით, ძალა ხელოვნებისა მოულოდნელ და ძლიერ კონტრასტებშია. იგი გიპყრობთ ძალა ირაციონალურისა, რაციონალური საფუძველი, რომელზედაც დგებართ, მეტად გამოაჩენს თქვენს სულიერ განწყობილებას. თუ სულის მეუფეობისაკენ მისწრაფის თქვენი გული, გვაჩვენეთ ხორცი, რომელმაც შეგაძულათ „სოფელი“. თუ სილამაზე გაფრთოვანებთ, დაგვისახეთ

სიმახინჯე და სიდუხჭირე. ეგეც არ იყოს, თვით ეს ბუნება და ეს ჩვენი მუდმივი სიცოცხლეს კი მშვენივრით და საიდუმლოებით არის აღსავსე, მას რომ შეჰხედოთ სხვა, არა მუდმივ სიცოცხლის საზომით.

ხელოვნებას ხორცი არ უნდა ავაცალოთ, მაგრამ იმიტომ კი არა, ხორცი გავიხადოთ ღმერთად და გულში დავიხშოთ სურვილი, უსაზღვროებისადმი მისწრაფებისა. როდესაც ამგვარი ტენდეციები (ემპირიულ ფარგლის გაცილებისა) მეცნიერებას ებადება, იგი დასაგმობი და უარსაყოფია, ხოლო როდესაც ხელოვნება ესთეტიური ინტუიციის ძალით გვიშლის სურათს, რომლის ხილვა სილოგიზმის და ლოდიკის საშუალებით არ ძალგობს, უნდა დავსტკბეთ ამ სურათით და ვლოცავდეთ ომ შემოქმედებით ნიჭს, რომლის წყალობით უხილავი ხდება ჩვენთვის ხილულად და შეუძლებელი შესაძლებლად. ღრმა და უტყუარი მნიშვნელობა ნამდვილი ხელოვნების სწორედ აქ იმალება და არა იმაში, ვითომ ხელოვნებამ უნდა იზრუნოს ივანე, პეტრეს და აშაკას „ბედნიერებისთვის“, - იმისთვის, რომ ყველას თანასწორად დოვლათი მიენიჭოს, სადილად შემწვარი ვარიკები და ყაბულ-ფლავი არ მოაკლდეს, რომ ყველანი თანასწორად თბილ და კარგად მოწყობილ სადგომებში სცხოვრობდნენ და რომ სადგომებს, სიბინძურის თავიდან ასაცილებლად, კარგად მოწყობილი კანალიზაცია ჰქონდეს. დეე, ყოველივე ეს სოციალურმა და პოლიტიკურმა პროგრესმა მოგვანიჭოს, ხოლო მოიღეთ მოწყალებობა, „საასენიზაციო ობოზების“ ორგანიზაციას ნუ დააკისრებთ ხელოვნებას.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა: ნათია გოგოლაშვილმა.

#დარჩისახლში

თბილისი, აპრილი, 2020 წელი.